

Az alapítványok és a királyi főfelügyeleti jog különös tekintettel az erdélyi katolikus autonomiára.

Mai napság az egész tudományos világban divattá lett főleg a természet- és társadalomtudományok nevében a tételes jogtudomány le-
kicsinylése. Sőt jogászörökben is kísért a dogmatikus jogtudománnyal
való elégedetlenség, jogászok között is hangos panaszra ad okot az érték-
telenség bántó tudata, valóságos szellemi depresszió uralkodik.¹

Ilyen körülmények között elkerülhetetlen a téma-választás indokolása.
Elkerülhetetlen, mert az alapítvány olyan jogintézmény, a melynek nagyobb
immár a múltja, mint jövője. Hiszen létjogosultsága tisztán a társadalom
gazdasági s ezen alapuló jogi rendjének elégtelenségén alapszik. A jóté-
konyság bármilyen célú szolgáljon, ama sebek behegesztésére törekszik,
melyeket a szabadversenyen felépülő gazdasági rendszer út az egyeseken s
a magasabb kulturális érdekeken; ama hiányok pótlására van hivatva, mely
hiányokat az egyéni tulajdon, a szerződési szabadság és öröklési jogon
nyugvó jogrendszerben² csak a jó szív, a mind nagyobb jelentőségre
jutó méltányosság,³ az emberszeretet s ennek intézményei orvosolhatnak.
Ez a jogrendszer pedig már sokáig nem élhet.⁴

A progresszivus-társadalomtudomány művelői megnyugodhatnak abban,
hogy az alapítvány, bár a tételes jogok intézménye, lényegében egyike
azoknak a jogi alkotásoknak, melyek elkorhadó gazdasági rendünk korri-
gálására vannak hivatva, egyike azoknak az évszázados alkotásoknak, melyek,
a mint szélesebb körű elismertetésükben a kereszténységgel állanak szoros
összefüggésben,⁵ úgy létezésük minden pillanatában társadalmi rendünk
átalakításának szükségét hirdetik, a jogrend progresszivitását szolgálják.

¹ A szabadjogi irányzat, mely már iskolát teremtett, ez elégedetlenség és
depresszió lélektani visszahatása. Luther mondása: „Ein Jurist, der nichts mehr denn
ein Jurist ist, ist ein arm Ding“, épúgy közkeletű, mint a Kirchmann bánatos kije-
lentése: „Nur ein Federstrich vom Gesetzgeber und ganze Bibliotheken werden
Makulatur.“

² Névleg uralkodó, de valójában főleg a gazdaságjogi és szociálisjogi törek-
vések révén mélyen aláásott jogrendszerünk a liberalizmus említett három gondolatán
nyugszik. V. ö. *Meuser*, Das Bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen,
Tübingen, 1904. I.

³ A méltányosság egyike ama jogilag értékes gondolatoknak, melyeknek alkal-
mazásával a régi törvénykönyv a haladó élethez idomítható. V. ö. *Miceli*, Sul principe
di equità című dolgozatát a Scialoja tiszteletére kiadott: *Studi di diritto romano*.
II. kötet, 83—93. I.

⁴ A legelső történelmileg ismert alapítványnak tartják Theophrastos görög
bülséző és jogtudósunk Kr. e. 286-ban kelt végrendeletében tett alapítványát. Jog-
rendünk s az alapítvány mint jogintézmény, bizonyára nem fog még 2000 esztendő átélni.

⁵ *Troplong*, De l'influence du Christianisme sur le droit civil des Romains,
Paris, 1843. I. p. VI. VII. *Arndts*, Lehrbuch der Pandekten¹⁴. Stuttgart, 46. §.

Tételes jogintézmény tehát, de ugyanakkor folyton ható jogpolitikai gondolat is.

Ez az egyik tény, mely a kérdés választását igazolja.

De az intézménynek nagy gyakorlati jelentősége van a jog-dogmatika szempontjából is.

Mindnyájan tudjuk s érezzük magunkban is, tudjuk immár nem csupán külföldi folyóiratokból és eseményekből, de hazánk életéből is, hogy az emberiség a szocializmus segítségével mélyreható társadalmi átalakulás útjára lépett. Ez átalakulás etikai reflexiója, a szociális érzék napról-napra erősödik s a vagyoni urai hol ószinte szeretetből s irgalmasságból, hol félelemből, hol mint politikai pártjaink önző számításból az ezernyi társadalmi baj orvoslására készségesek. A közjótékonyosság az utolsó évtized alatt hazánkban is nagy haladást tett s jöllehet az alapítványi statisztikát nem ismerem, lélektanilag bátran merem állítani, hogy az alapítványok is nagyobb arányban szaporodtak.¹

Már most, ha az alapítvány a közjótékonyosság eminens jogintézménye, sőt a magánjogban annak éppen jogi organizációja, egészen természetes, hogy ama fontos etikai, gazdasági s jogi szempontoknál fogva, melyek az állandóan ható intézményes jótékonyossághoz fűződnek, a jogászok különös figyelemmel forduljanak az alapítvány felé.

Ugyanaz a társadalmi bomlás és újjászületés, mely az egyesületek s mindennemű szociális szervezetek felvirágzását magyarázza, teszi az alapítványt is a legfontosabb jogi alakzatok egyikévé, mert, ha a jótékonyosság erősödik, az alapítvány mint tételes jogi intézmény is nagyobb jelentőségre emelkedik.

Az intézmény tehát nemcsak a dogmatika, de a jog-szociológia szemüvegén nézve is bir érdekességgel.

A számos gyakorlati kérdés közül csak egygyel, az állami jóváhagyás kérdésével kívánok ez alkalommal tételes jogunk alapján foglalkozni, kiindulva abból a nézeteltérésből, mely az erdélyi római katolikus Status kezelése illetőleg fenhatósága alá tett alapítványok jogi perfekciója kérdésében a Status permanens szerve az Igazgatótanács és a királyi főfelügyeleti jog alapján eljáró magyar királyi kormány között az utóbbi években több ízben felmerült, de még bíróilag jogérvényesen el nem döntött.

A jóváhagyás kérdése u. i. az a pont, melyen a királyi felügyeleti jognak magánjogi hatást tulajdonítanak.

Az Igazgatótanács gyakorlata az alapítványok létesítése kérdésében az volt, hogy a kezelése alá vagy a felügyelete s fenhatósága alatt álló intézetek s testületek kezelése alá tett alapítványokat, mihelyt az alapítási ügylet a hozzájáruló elfogadással legalább is követelési jogot helyezett kilátásba számára, elfogadta illetőleg a fenhatósága alatt álló intézetek vagy testületekhez tett alapítványok elfogadására a felhatalmazást megadta. Mikor az alapítványi vagyont átvette, vagy arra dologi jogot nyert (pl. telekkönyvi bekebelezéssel), intézkedett, ha az alapító nem tette volna meg, az alapítólevélnek szigorúan az alapító szándéka szerint való kiállítását. A kiállított alapítóleveleket jóváhagyta, illetve az elfogadást arra rávezette s egy eredeti

¹ V. ö. Dr. Erekly István, Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből című művében az alapítványokról szóló tanulmány (Budapest, 1903, 243. s következő l.) s az ott sűrűn idézett alapvető A. Geouffre de Lapradelle, Théorie et pratique des fondations perpetuelles.

példányban az ő Felségét a dolog természete, de részben a tételes törvények alapján is megillető főfelügyeleti jog gyakorolhatása végett az illetékes minisztériumhoz tudomásvétel és nyilvántartás végett felterjesztette. Összes költségvetési s zárszámadásai évenként ő Felségéhez jóváhagyás- s elfogadásra bemutatván, az alapítványok mikénti felhasználásáról számadásait külön a kormánynak bemutatni feleslegesnek tartotta.

A kormány 1898-ban, tehát közvetlenül az országos autonomikus kongresszus után néhány alapítvány alapítólevelét *jóváhagyás végett* bekívánván, az Igazgatótanács válaszában a jóváhagyás végetti bemutatást egyenesen megtagadta, röviden indokolva álláspontját azzal, hogy a jóváhagyás végetti bemutatást sem törvény, sem törvényerejű rendelet, sem a szokásjog nem követelik s az nem is szükséges állami szempontból sem, mert a Status oly alapítványt, mely az állam-biztosság érdekeibe, vagy a jó erkölcsökbe ütköznék, nem fogad el.¹

A kormány hat éven át nem reflektált a felterjesztésre. 1904-ben úgy látszik beható tanulmány után terjedelmes iratban fejtette ki álláspontját, helytelenítve az Igazgatótanács felterjesztésében foglalt kijelentéseket.

26.990/1904. sz. iratában felfogását a következőkben körvonalozza:

„Nem kívánok annak fejtegetésébe bocsátkozni, hogy az alapítványok jogérvényes létrejövételénél, tekintettel azok jogi személyiségére a dolgok természetes rendje szerint az államhatalom közreműködése nem mellőzhető, a minthogy a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének az alapítványokra vonatkozó részei ennek megfelelőleg szerkesztettek is, hanem kizárólag az ő cs. és ap. kir. Felségét az alapítványok felett megillető legfőbb felügyeleti jog alapján ragaszkodom azon állásponthoz, hogy az alapítványokról szóló alapítólevelek bárki, vagy bármely hatóság vagy testület kezelje is azokat, jóváhagyás végett a kormányhoz, nevezetesen pedig az alapítvány rendeltetéséhez képest illetékes m. kir. minisztériumhoz jóváhagyás végett bemutatassanak . . .

Ő cs. és ap. kir. Felségének az alapítványok feletti legfőbb felügyeleti joga az 1715. évi LXXIV., az 1723. évi LXX. és az 1790. évi XXIII. törvénycikkekben gyökerezik, melyek szerint az alapítványok feletti ezen legfőbb felügyelet lényeges elemei annak ellenőrzése, hogy az alapítványok az alapító szándékának megfelelőleg igazgattassanak és kezeltessenek és annak ellenőrzése és pedig az alapítványról szóló számadások alapján, hogy az alapítvány rendeltetésének megfelelőleg használtatik-e fel.

Hogy az idézett törvénycikkek az Igazgatótanács által kezelt alapítványokra is vonatkoznak, azt figyelemmel a Lipót-féle diploma azon rendelkezésére, mely a régi törvényeket és kir. leiratokat érvényben tartotta, figyelemmel továbbá az erdélyi 1791. évi XIV. tcz. rendelkezéseire és figyelemmel végül az Unióról szóló 1847—8. évi magyarországi VII. és erdélyi I. törvénycikkek tartalmára, az Igazgatótanács sem vonhatja kétségbe . . .

Minden alapítványnál az alapító okirat az, a melyben az alapítvány célja, rendeltetése, kezelésének módja meghatározatik s örök időkre biztosítottatik; az alapítólevelében kell, hogy kifejezést nyerjen az alapítónak az alapítvány létesítésére irányuló szándéka és ekkép az alapítvány feletti felügyeleti jog gyakorlásának a dolog természete szerint már annak ellen-

¹ Az Igazgatótanács 2406/1898. számú felterjesztése.

örzésével kell kezdődnie, hogy az alapítólevél az alapító szándékának megfelelőleg állítottatott-e ki.

Ennek az ellenőrzési jognak gyakorolhatásához pedig nem elegendő, ha az alapítványról kiállított alapítólevél egy példánya tudomásul vétel végett ide bemutatattatik, mert a tudomásul vétel nem biztosíték arra nézve, hogy az alapítólevél tényleg az alapító intencióinak megfelelőleg állítottatott ki, hanem legfeljebb annak a ténynek megállapítására alkalmas, hogy az alapítványról tényleg van alapítólevél.

Miután az ő cs. és ap. kir. Felségét megillető legfőbb felügyeleti jogot gyakorló kormányknak az alapítványok rendeltetésszerű felhasználását csak az alapítványokról kiállított alapítólevelek alapján van módjában ellenőrizni, ennek szükségképeni folyománya az, hogy a bemutatott alapítólevél tartalma a kormány által vizsgálat alá vétessék és ezen vizsgálat eredménye, vagyis annak megerősítése, hogy az alapítólevél tényleg az alapító intencióinak megfelelőleg szövegeztetett és hogy az törvénybe ütköző rendelkezéseket nem tartalmaz, magán az alapítólevélen kormányhatósági jóváhagyás alakjában konstatáltassék.

Csakis ilyen megbírált és kormányhatóságilag jóváhagyott alapítólevél alapján lehetséges az alapítványok feletti legfőbb felügyeletet gyakorolni s csakis ilyen jóváhagyási záradékkal ellátott alapítólevél képezhet az alapítványt bármely oldalról jövő esetleges támadások ellen megvédelmezni képes és arra hivatott jogforrást, melyben az alapító akaratának fenmaradása és ekép az alapítványnak, az alapítvány kezelőnek és az alapítvány élvezetere kijelölteknek jogai mindenkivel szemben és kétségtelenül az alapítvány felett felügyeletet gyakorló kormányval szemben is biztosíttassanak.

Ennyit a minisztérium iratából.

Ez idő óta az Igazgatótanács tudomásvétel végett az alapítólevelek összes példányait s a többi vonatkozó okmányokat is felterjeszti.

A mi a jelzett álláspont keresztülvitelét, helyesebben kikényszerítését illeti, e tekintetben 1906-ig mi sem történt. Negotium inter vivos útján való alapításnál nincs is mód az államhatalom közigazgatási beavatkozására. E tekintetben csak magánjogi úton, bírói úton szólhatna be az államhatalom a fenforgó vitába, olykép, hogy, midőn nem fiduciarius, hanem közvetlen alapítás történik, a jóvá nem hagyott alapítvány, mint még nem létező jogi személy nevében a Status által a vagyon kiadása iránt folytatott perben a felperest elutasítaná azon a czimen, hogy akinek nevében és javára perel, az a jogi személy nem létezik. Vagy ha u. n. utóalapítás (Nachstiftung) útján az eredeti alapítvány élők közti vagy halál esetére szóló ügyletből kifolyólag újabb vagyonhoz nyerne jogcímet, e jog realizálását tenné lehetlenné ugyanolyan alapon, mint előbb említettem, hogy t. i. az államilag jóvá nem hagyott alapítvány mint jogi személy nem létezik s így újabb jogokat sem szerezhet; végül oly módon, hogy, midőn az alapítványt tevő örökösei, hitelezői, vagy más érdekeltek az alapítást megtámadnák, az állami elfogadás illetve jóváhagyást nélkülöző s így személyiséggel nem bíró alapítványt perjogi védelemben nem részesítené.

Könnyebb azonban a kormány helyzete, ha az alapítás mortis causa ügylet útján történik s tényleg ez az a tér, melyen fent ismertetett elvi álláspontjának autonomiánkkal szemben érvényt szerezni a gyakorlatban meg is kísérelte.

Az örökösödési eljárást szabályozó 1894. évi XVI. t.-cz. 53. §-ában

(2-ik bekezdés) ki van mondva, hogy, ha valamely már létező, vagy az örökhatyó által rendelt alapítvány van részesítve t. i. mint örökös, utóörökös, hagyományos vagy utóhagyományos, az alapítvány *felügyeletére hivatott hatóság is* értesítendő a hagyatéki tárgyalás idejéről.

Másrészt tudjuk, hogy 1867-ben miniszteri rendelettel szervezetett az alapítványok kezelésének felügyeletére s azok nyilvántartására az alapítványi ügy-igazgatóság, amely az alapítók akaratának megvalósítására mandatumánál fogva bizonyos lépéseket tehet. (1868. évi LIV. t.-cz. 84. §.)

Az örökösödési eljárásról szóló törvény felhívott szakasza sokkal nagyobb horderejű, mint a minőnek látszik. Hogy nagy jelentőséget annak a pár szónak nem tulajdonítottak, semmi sem bizonyítja jobban, mint az körülmény, hogy e rendelkezésre sem az irodalom, sem a judikatúra különös gondot nem fordított, sőt egyik-másik írónk, ki az alapítvánnyal behatóbban foglalkozik, arról egyáltalában tudomást sem vesz.¹

Egészen 1906-ig sem a hagyatéki bíróságok, sem a hagyaték tárgyalásával megbízott királyi közjegyzők legalább is az erdélyi részekben és a Statussal szemben nem értelmezték e rendelkezést úgy, hogy a Status kezelése alá vagy fennhatósága alatti intézethez, testülethez tett alapítvány esetében is az alapítványi ügy-igazgatóság volna a hagyatéktárgyalás napjáról értesítendő, hanem egyszerűen a Status Igazgatótanácsát, mint közvetlenül felügyelő hatóságot értesítették.

A Fejérváry-féle alkotmányellenes kormány idejében az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter az alapítványokról törvénytervezetet készítettett,² a melyben főleg az alapítványi közjogot akarta kodifikálni, de e mellett olyan kérdésekre is kiterjeszkedett, melyeknek szabályozása a polgári törvénykönyv tervezetébe tartozik.³

E javaslat 7-ik szakasza szerint a nem egyházi célokra szolgáló, de egyházi kezelés alá tett alapítványokra a jóváhagyás az államnak tartott fenn. Egyházi célú alapítványokul pedig kizárólag csak a kultusz céljaira szolgáló alapítványokat ismerte el,⁴ a mely tekintetben bizonyára a *franczia loi de séparation* lebegett példakép a kormány előtt.⁵

Valószínű, hogy ugyanaz az iránzat, mely e javaslatban kifejezést talált, de a melyet a jelenlegi koalíciós kormány nem tett magáévá,⁶ adta az örökösödési eljárásról szóló törvény idézett szakaszának azt a magya-

¹ *Ereky* idézett művében a 264–5. oldalon újabb törvényeink közül pusztán az 1868: LIV. és az 1883. évi XXX. törvénycikkre utal.

² A minisztérium mint előadói javaslatot küldötte meg az egyházi hatóságoknak hozzászólás végett. Már külsőleg (sok beszúrás, javítás) magán hordozza az elhamarkodottság bélyegét. Tartalmi bírálata a *Jogállam* 1906. 271–277. l.

³ Az indokolás bevezetésében így van: „Ennek a törvényjavaslatnak célja, hogy az alapítvány életfeltételeinek *közjogi rendjét* szabályozza.“ De átlép a magánjog területére is, amint ezt a 2., 7., 9., 33., 34., 71., 80., 81. szakaszok igazolják.

⁴ A 3-ik szakasz utolsó bekezdése így szól: „Szorosan egyházi célú alapítvány alatt sem tanügyi, sem jótékonyági, sem általán semminemű alapítvány nem érthető, amelynek a hitélet körén túlmenő vonatkozása van.“

⁵ Az 1905 december 9-iki törvény 7-ik czikke szerint: „Les biens mobiliers ou immobiliers grevés d'une affectation charitable ou de toute autre affectation étrangère à l'exercice du culte seront attribués, par les représentations légaux des établissements ecclésiastiques, aux services ou établissements publics ou d'utilité publique dont la destination est conforme à celles des dits biens.“ Sägmüller, Die Trennung von Kirche und Staat, Mainz, 1907. I. Beilage.

⁶ Apponyi hivatalosan kijelentette (265/907. eln. számú miniszteri leirat), hogy a tervezetet nem tartja fenn.

rázatot, amely szerint az alapítványi ügy-igazgatóság tekintendő azon felügyeleti hatóságnak, mely alapítványrendelet esetében a hagyatéki tárgyalás napjáról értesítendő.

E politikai törekvés folyamánának tulajdonítható, hogy, midőn 1906-ban X. ügyvéd örökösévé az erdélyi római katolikus Statust nevezte ki azzal, hogy a hagyatékából családi alapítványt létesítsen, az alapítványi ügy-igazgatóság az ő értesítésének elmulasztásával hozott hagyatékátadó végzés ellen felfolyamodott s a végzés hatályon kívül helyezésével újabb tárgyalás tartását s azon a maga meghallgatását kérte, ami el is rendeltetett.

Az újabb tárgyaláson az állami felügyeleti jog alapján azt a kérést terjesztette elő, hogy a hagyatékhoz tartozó ingatlanok és készpénz csak feltételesen adassanak át, nevezetesen, hogy a tulajdon a Status által létesítendő alapítvány javára csak előjegyeztetni s a készpénz bírói letétbe helyeztetni rendeltessék mindaddig, míg a Status a kormányhatóságilag jóváhagyott alapítólevelet be nem mutatja.

A hagyatéki bíróság tiltakozásunk daczára e kérés értelmében hozta meg az újabb átadó végzést.¹ A hagyatékot a Status kezelése alatt állandó alapítványnak, mint általános örökösnek azon feltételtől függően adta át, ha az alapítvány vagyonának kezelésére hivatott Status a hagyatéki bíróságnak szabályszerűen kellő számú példányban kiállított s a kormány által jóváhagyott alapítólevelet mutat be. Rendelte, hogy a hagyatéki ingatlanokat illetőleg a létesítendő alapítvány tulajdonjogát annak igazolásától feltételezetten, hogy az teljes jogképességgel ruháztatik fel, vagyis hogy az alapítólevél államilag jóváhagyva bemutatatik, csak jegyezze elő, a befolyó készpénzt pedig az örökös helyezze bírói letétbe, a honnan csak a jóváhagyott alapítólevelek bemutatása után fog az akkor már jogképes alapítványnak kiutaltatni.

Indokolásként felhossa, hogy alapítvány létesítésére rendelt ingatlant éppúgy, mint bármely más vagyont, a bíróság csak úgy adhat a kezelő rendelkezése alá, ha az ő Felségét megillető főfelügyeleti jog képviselőjében eljáró kormányhatóság a bemutatott alapítólevelet elbírálta s azt jóváhagyási záradékkal ellátván, annak jogi lételt adott, azaz *az alapítvány mint teljes jogképességgel bíró alany létesült* s a kezelésre hivatott közeg vagy hatóság képviselői joga is csak az alapítólevél jóváhagyásának készletével áll be, a miből önként következik, hogy az ingatlanok tekintetében a tulajdonjog csak előjegyezhető és igazolást csak a feltételnek teljesítése után nyerhet.

E feltételeknek az Igazgatótanács annál kevésbé tehetett eleget, mert az 1904. évi statusgyűlés az autonomiára hivatkozva, az alapítólevelek jóváhagyásvégetti bemutatását egyenesen megtiltotta.²

A tanács a végzés ellen felfolyamodást adott be s kérte a feltétlen átadást. Sérelmesnek tartotta ugyanis a hagyatéki bíróság végzését az önkormányzatra s e mellett constructivus jogi alapon is kifogásolta azt, mert a végrendelet a Statust nevezte ki örökössé s csak moduskép meghagyáskép

¹ A nyáradszeredai királyi járásbíróság 1907. Ő. 160/2. számú végzése.

² Az 1904 november 17-ik napján tartott statusgyűlés jegyzőkönyvének XIII. pontja: „a közgyűlés... el nem ismeri az államkormány azon jogát, hogy valamely alapítvány *elfogadása* a kormány vagy bár Ő Felsege hozzájárulásától függővé tétessék. Ennélfogva megtiltja az Igazgatótanácsnak, hogy bármiféle alapítvány alapítólevelét jóváhagyás céljából terjessze fel.“

írta elő, hogy a megszerzendő vagyomból alapítványt létesítsen. Igaz, hogy a mint Zsögöd megjegyzi,¹ az ilyen fiduciarius alapítás végeredményben ugyanaz, a mi a közvetlen alapítás, mert a végrendelező szemei előtt az ő családi alapítványa, s nem a Status megajándékozása lebegett, de a jelen esetben a dogmatikus különbség jól kihasználható volt az autonomia jogának védelmére.

A királyi ítélő Tábla a felfolyamodásnak helyet adott s az átadó végzés sérelmes rendelkezéseit olyképp változtatta meg, hogy a hagyatékot az örökössé kinevezett római katolikus Statusnak feltétlenül adta át s felmentette a kormányhatóságilag jóváhagyandó alapítólevél bemutatásának s a hagyományok kifizetése után fennmaradó készpénz s jövedelmek letétbe helyezésének kötelezettsége alól s következőleg az ingatlanokra a Status tulajdonjogát is az átadó végzés jogerőre emelkedése után bekebelezni s nem csak előjegyezni rendelte.²

Végzését két indokkal támogatja: 1. azzal, hogy örökössé nem egy még nem létező jogi személy az alapítvány, hanem egyenesen a Status nevezetett ki; 2. azzal, hogy az erdélyi római katolikus Status törvények s királyi leiratok értelmében alapítványi ügyeit is önállóan rendezi és kezeli, úgy, hogy ő Felségét csupán a legfelsőbb felügyelet s ellenőrzési jog illeti meg. Így tehát ahhoz, hogy az örökhagyó által létesíteni rendelt alapítvány valóságos jogi személy legyen, semmiféle kormányhatósági jóváhagyás nem szükséges; az alapítólevelet is a Status maga állítja ki és szankcionálja s erre a kormányhatóság semmi befolyást nem gyakorolhat.

Az alapítványi ügy-igazgatóság a Tábla határozatában nem nyugodott meg s felfolyamodása folytán az ügy a Kúria elé került.

Döntés még nem történt.

A hagyatéki bíróság feltételes átadó végzése ellen más kifogásokat is lehetne a szigorú dogmatika szempontjából tenni. Így: jogi non sens egy még nem létező jogi személynek a hagyatékot csak feltételesen is átadni, non sens ilyen csak nasciturus jogi személy javára telekkönyvi jogokat csak előjegyezni is. Miért? Mert a nem létező személy jogképtelenségével szemben csak mint kivételt ismeri jogrendünk a nasciturus pro nato habetur-féle elvet, amely szabály éppen, mert kivételes, nem terjeszthető ki a fizikai személyekről a jogi, erkölcsi személyeknek nevezett jogi alakításokra.³

De e kérdések dolgozatom keretén kívül esnek.

A fent ismertetetthez hasonló eset állott elő egy évvel később, 1907-ben.

Ez esetben örökhagyó a Status vezetése alatt álló egyik finevelő intézethez tett alapítványt, de nem az örökség, hanem a hagyomány jogi kategóriájának felhasználásával. Kötelezte örökösöket, hogy bizonyos összeget mint hagyományt azt intézetnek bizonyos idő alatt alapítvány létesítése végett adjanak ki.

¹ Zsögöd Benő, Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Budapest, 1901. I. 118. s következő l.

² A marosvásárhelyi királyi ítélő Tábla 1805/1907. polgári számú végzése.

³ Ereky idézett művének 285. l. Téved azonban Ereky, midőn a nem létező személy jogképességét az utóöröklés és illetve az osztrák polgári törvénykönyv 611. és 612. szakaszai szempontjából is tagadja, mert az idézett törvény 612. §-a szerint a végrendelet tételekor még nem született személyek alatt nem csupán a méhmagzat, hanem a nem is fogant jövendőbeli emberek is értendők.

Az alapítványi ügy-igazgatóság ez alkalommal is beavatkozott s kérésére a hagyatékátadó végzésbe olyan rendelkezés tételét, hogy az örökösök a szóban levő összeget helyezték birói létébe s onnan az csak akkor utalványoztassék ki, ha a kormányhatóságilag jóváhagyott alapítólevél a bíróságnak bemutatatik. Érdekes, hogy e hagyomány biztosítására a zálogjogot örökösök ingatlanára nem az *alapítvány*, hanem az illető *intézet* javára rendelte bekebelezetni.¹

A határozat ellen beadott felfolyamodásunk nem honoráltatott, jóllehet ugyanazon királyi Tábla bírálta el, a mely az előző esetben indokainkat teljes mértékben méltányolta.

Indokolásában hivatkozik az 1715. évi LXXIV., az 1723. évi LXX., 1790/1. évi XXIII., 1894. évi XVI., 1895. évi XLIII. törvénycikknek, valamint az 1724. évi december 3-iki királyi rendelet vonatkozó intézkedéseire s azt állítja, hogy e jogforrások egybevetett helyes értelmezése szerint az alapítvány jogi létet csak akkor nyer és jogi személylyé csak akkor lehet, ha az alapító jogügyletet magában foglaló alapítólevelet a királyt megillető legfőbb felügyeleti jog folytán az illetékes kormányhatóság jóváhagyásban részesíti.

Fontos ugyanis véleménye szerint, hogy az alapító nem magát a Statust nevezte ki az alapítvány tulajdonosául, a mely esetben a már is jogi személyt képező Statusnak a neki bár kifejezett rendeltetéssel hagyományozott vagyont egyszerűen csak át kellene vennie, hanem az örökhagyó világosan alapítványt, *csélvagyont* rendelt és csak annak kezelését bízta a Statusra.

Ebből — folytatja — nyilvánvaló, hogy a családi alapítványt, mint jogi személyt, törvény szerint megalkotó és megalapító tényektől eltérő különálló dolog az alapítványok közvetlen felügyeletének és kezelésének jogára vonatkozó tények kérdése.

A Statusnak a létesítendő alapítvány feletti közvetlen felügyeleti és kezelési jogát a fenti jogalapító tények nem érintik, minélfogva az alapítólevelek kormányhatósági jóváhagyása az erdélyi római katolikus autonómiát nem sértheti. De arra, hogy jogi személyt létesíthessen, sem a Statusnak, sem másnak, az államhatalmon kívül, joga nincs.²

Két egybehangzó végzés ellen nem levén helye több jogorvoslatnak, ez eset nem volt a legmagasabb birói fórum elé vihető.

Most, mielőtt a jóváhagyás szükségének kérdését a felhozott argumentumok alapján eldönteni megkísérelném, legyen szabad egy kis kitérést tennem.

Vannak, kik a jogi dogmatika egyszeregyéhez ragaszkodva, kimutatják, hogy hazai jogrendszerünk mellett, amely, a francziához hasonlóan, sem az alapítványi köz-, sem az alapítványi magánjogot nem szabályozza s az alapító ügyletet, mint sui generis alakítást nem ismeri, jogilag lehetlenség az alapításnak úgy közvetett, fizikai vagy jogi személy által közvetett úgynevezett fiduciarius módja, mint a közvetlen alapítás, s ha mégis keletkeznek alapítványok, az tisztán az örökhagyó akaratát morális okokból respektáló rokonok jóindulatának, illetve a bíróságok laxista jogászai elbírálásának tulajdonítható.³

¹ A csikszeredai királyi járásbíróóság 1907. Ó. 151/5. számú végzése.

² A marosvásárhelyi királyi Tábla 3665/997. polgári számú végzése.

³ Így Ereky idézett dolgozatában 273—299. Felfogása azonban rögtön megdőlt, míhelyt az alapítvány jogi személyiségét feladjuk. Szerinte ugyanis jelenlegi jogunkban úgy a közvetlen, mint a fizikai vagy jogi személy által közvetett

Ez a felfogás, — ha az alapítvány jogi személyiségéhez ragaszkodunk, — dogmatikailag helyes, mert tényleg csak a *szabadjog* elismerése mellett képzelhető ez esetben az alapítás.

De nézetem szerint, ami ezt a jogi nehézséget az életben áthidalja, az nem az alapítvány által érdekeiben sértett örökösök vagy más érdekeltek jóakarata, hanem, amint a példákban láttuk, az állam közigazgatási beavatkozása. Az alapítványi joggyakorlat hazai alakulása érdekes példája annak, *miként hat a közigazgatási jog a magánjogra fejlesztőleg*. Hogyan lesz valósággá az állami beavatkozás folytán egy olyan életbeli követelmény, amely a dogmatikus jog kátéja szerint megkonstruálhatatlan.

A jogtörténelem érdekes példákat nyújt e tekintetben. Az a római colonatus, az az ókori jobbágság, mely a császárkori személyjog részévé lett, közönséges obligationalis viszonyból lett személyjogi intézménynyé, ugyancsak az állam adminisztratívus közbeavatkozása¹ útján s lett magánjogi intézménynyé abban a jogrendben, melyben a szabad ember szabadsága féltékeny gonddal őriztetett, amelyben a favor libertatis volt kétes esetekben a döntő gondolat.

Napjainkban pedig a szerződési szabadság még mindig uralkodó magánjogi elvét nem szintén a közigazgatási törvények látszólag ártatlan intézkedései ássák alá úgy, hogy a sok szociálpolitikai törvény mellett az a szerződési szabadság maoholnap nemcsak de facto, hanem de iure is csak a papíroson lesz meg?

Ugyanígy fog járni magánjogunk az egyéni tulajdonnal is.

A mit a dogmatikus jogász képtelenségnek tart, azt az *élettel legszorosabb kontaktust tartó közigazgatási jog* észrevétlenül, zökkenés nélkül valósítja meg s előbb-utóbb eljön az az idő, midőn a magánjog dogmája üres forma marad, hasonlóan a Gorkij Maxim kelepelő üres tudósához, a ki úgy akart tökéletes lenni, hogy az érzelmeket egyenként következetesen kiölte magából.

De ezt csak közbevetőleg!

A jogi személyiség teóriájának nehézségeit megoldja a közjótékonyság előmozdítására beavatkozó állami adminisztráció s a bíróságok felülnek ez adminisztrációnak, mert érzik, hogy az életnek útát kell engedni ott is, hol a dogmatika minden kaput s kijárást elzár.

Különben a bíróságok is túlteszik magukat az alapítvány jogi személyiségének fikciójából származó nehézségeken s azt a teóriát még akkor sem viszik következetesen keresztül, mikor azzal maguk is operálnak.

Fennebb, a 2-ik példában láttuk, hogy a hagyatéki bíróság letétbe helyeztetni az alapítványul rendelt hagyományt, mert az, mint jogi személy, az állami jóváhagyás előtt nem létezik, s pár sorral utóbb mégis a hagyó-

alapítás azért lehetetlen, mert nem létező személylyel (a jövődöbéli alapítvány) az alapító jogviszonyba sem közvetlenül, sem más személyek közvetítése útján nem léphet. Éppen e dogmatikus lehetetlenség miatt tartja az alapítvány létrejötte szabályozását elkerülhetetlennek. A nehézségen segíteni igen egyszerű. Ki kell mondani törvényben a nem létező alapítványnak mint jogi személynek jogképességét, amint tényleg ezt a német polgári törvénykönyv 84. és a magyar tervezet 74. szakasza teszi is. Nem józanabb s kevésbé tudományiatlan egyszerűen feladni az alapítvány fiktívus személyiségét?

¹ A. W. Zumpt, Über die Entstehung und historische Entwicklung des Colonats, Rhein. Museum für Philologie III. évf. 1845. 1—69. l.

mány biztosítására szolgáló zálogjogot nem az alapítvány, hanem az illető intézet javára rendeli bekebelezettni.

Az élet — bátran mondhatjuk — az alapítvány jogi személyiségének elméletét fogja első sorban lomtárba tenni, mert ez okozza az alapítványok létrejövételének jogdogmatikai szempontból legfőbb nehézségét.

Ez ellen a teória ellen kell ez alkalommal nekünk is állást foglalnunk, mert, a mint a minisztérium ismertetett leiratából, az alapítványi ügy-igazgatóság kormány-inspirálta felfogásából s a bíróságok határozataiból is kitetszik, az állami jóváhagyás szükségességét első sorban arra alapítják, hogy az alapítvány jogi személyiség, már pedig jogi személyiséget csak az államhatalom adhat s így alapítvány e jóváhagyás nélkül jogilag képzelhetetlen.

A doktrina fizikai és jogi személyeket különböztet meg, utóbbiak alatt értve az egyesületeket, kincstárt, intézeteket, alapítványokat.

A személyiség e dualizmusát indokolja azzal, hogy különben kénytelen volna bizonyos esetekben jogokat és kötelezettségeket alanytalanoknak elismerni, már pedig ez ugyancsak a doktrina dialektikája szerint lehetetlen, hiszen minden jog valakié. Minden kötelezettséget kell, hogy *valaki* hordozzon. Jogviszonyokban, perben kell, hogy valaki ilyen esetekben is helyt álljon. Minderre pedig csak személyiség, akaró lény képes. De ez a lény az egyesületnél az egyes tagokkal, az alapítványnál a vagyonnal azonos nem lehet. Tehát itt a jogalany valami ezek felett álló misztikus, képzelt, fictivus lény csupán, de a ki mégis létezik, mert ad, vesz, szerződik, jogot szerez, ruház át, örököl, perel, csődbe jut stb..

Ismeretes az az igazán jobb ügyre méltó munka, a mit a jogi személy elmélete körül kifejtettek. Egyike ez az irodalmi kérdés azoknak, a melyekről a legtöbbet s a legeredménytelenebbül írtak; azoknak a kérdéseknek, melyeknek megoldása a jozan logikus ész soha ki nem elégítheti s a birtokelmélethez hasonlóan csak bosszúságot s eredménytelen észgimnasztikát provokál.

Csak nemrég, 1906-ban tette Schwartz Gusztáv a *Jogállamban* megjelent cikksorozatában nevetség tárgyává az idevonatkozó elméleteket, de a mit helyébe állított, az se jobb a lerombolt teoriáknál.¹

Míg *Puchta* szerint a jogi személy esetében a jogalany fiktivus ember, *Zitelmann*, *Meurer* szerint valódi ember és pedig vagy a meghalt örökhagyó, ki alapítványt hagyott, vagy a jövőbeli várományosok,

Gierke szerint a jogalany a testület vagy alapítvány mint szociális organismus, tehát voltaképp a szervezet, addig *Windscheid* ilyen esetekben a jogok alanytalan állapotában nyugszik meg, *Brinz* meg az alapítvány, mint jogi személy helyébe a *célvagyont* állítja, mivel vagyont nem csak ember, de cél is tarthat össze.

Schwarz Gusztáv pedig, *Brinz* nyomán tovább haladva, egyszerűen mellőzendőnek tartja nem csupán a jogi személy, hanem általában a jogalany kategóriáját is s azt mondja: minden jog céljog, minden vagyont célvagyont s az ember csak mint az államilag elismert törvényi és ügyleti célok adminisztrátora, képviselője jöhet számba nem csak ott, hol mások

¹ A jogi személy magyarázata. *Jogállam* 1906, 1., 81., 177., 399.; 1907, 37. s köv. l.

jogi személyről szólanak, hanem mindenütt. S mivel a doktrina néhány nehézségét így sikerül eliminálnia, azt hiszi, hogy Gierket, Windscheidot vagy Brinzet meghaladta. Pedig azáltal, hogy a jogdogmatika alapkategóriáit ez elmélettel teljesen felforgatja, hogy az egyén autonómiáját az állami onnipotenciába fullasztja, a személy reális értéke helyébe a merőben projektívus természetű célt állítja, kétségkívül értéktelenebb eredményt produkált, mint a minő ezen esetekben a jogok alanytalanságának vagy a minden esetben valódi emberalanyok felvételének vagy akár a Brinz-féle célvagyonnak elmélete.

A mint jelenlegi igazságügyminiszterünk az *Archiv für kath. Kirchenrecht*ben megjelent cikkében kimutatja,¹ a magyar jogélet a jogi személyiség fikcióját nem ismerte. A régi magyar jogi íróknál annak nyomaira nem találunk. Az első, ki erről szól, Frank, 1829-ben, de ő is csak idegen írók után. Azóta veszi át a magyar jogirodalom ezt az idegen produktumot, de jogrendszerünkben az nem honosodott meg, csupa *elméleti* magyarázata az bizonyos jogi komplexumoknak. Törvényekben gyökerező magyar jogunk szerint az alapítvány az alapítás jogszerű elfogadásával azonnal jogi léte nyer, tehát létrejöttéhez sem az államhatalom koncessziója, sem megerősítése nem kívántatik. A fő az, hogy a vagyon megmaradjon s a kitűzött célra használtassék. Ehhez személyiség nem kell.

Már most, ha az alapítvány jogi személyisége mint törvényerővel nem bíró *elméleti* követelmény elesik, mi marad a kormány álláspontja mellett?

Semmi egyéb, mint az általa hivatkozott törvények!

Lássuk ezeket!

A hivatkozott törvények az 1715 : LXXIV, 1723 : LXX, 1790/1 : XXIII, továbbá az 1894 : XVI, 1895 : XLIII.

A III. Károly 1715. évi dekrétumának 74. cikke a bozóki vár és uradalmak felerészét illető peres ügygyel foglalkozik s a 2-ik bekezdésben a következő általános érvényű elvet mondja ki:

„S az efféle, akár benn, akár az országon kívül, az egyházi vagy világi ifjúság számára bárki részéről alapított papnevelő, meg tápintézetek és kollégiumokra való felügyelést akkor, a mikor szükségesnek mutatkozik, valamint a számadások bevétele mellett annak megvizsgálását, hogy vajjon az alapítványnak eleget tesznek-e, Ő királyi szent felsége, apostoli tisztéhez képest s legfőbb hatalmánál fogva, magának tartja fenn.“

Ez a törvény az állami jóváhagyás szükségességét az alapítvány létrejöttéhez nem kívánja s az alapítvány létrejöttének kérdésével egyáltalában nem is foglalkozik; pusztán a felügyelet s az alapítvány kellő felhasználásának ellenőrzését tartja fenn ő Felsége részére.

Az 1723. évi decretum LXX. cikke meg az első bekezdésben így rendelkezik:

„Bárminő kegyes alapítványok felügyeletét s a számadások bekívánása mellett annak megvizsgálását: vajjon az alapítványnak eleget tettek-e, Ő legszentségesebb Felsége az ő apostoli tisztéhez s legfőbb hatalmához képest, az 1715-ik évi 74-ik cikk erejénél fogva jóságosan magának tartotta fenn.“

¹ A. Günther, Die Katholische Autonomie in Ungarn, Archiv f. kath. Kirchenrecht, Mainz 1901, 81—85.

E törvény sem foglalkozik egyébbel, mint a felügyelet és ellenőrzés kérdésével.

II. Lipót 1790. évi decretumának XXIII. cikkében ez áll:

„Ő szent Felsege, mint az egyházak legfőbb kegyura, Isten egyházait jogaikban megtartandja és mindenféle alapítványokat az alapítók szándéka szerint igazgattat.“

E törvénycikkely sem ad jogot az állami jóváhagyás követelésére.

A kormány, bíróságok és alapítványi ügy-igazgatóság által nem idézett 1790. évi XXVI. törvénycikk 10-ik szakasza a két protestáns vallás alapítványaira vonatkozóan mondja ki:

„... a király főfelügyelete, hogy ez alapítványok az alapítók szándéka szerint kezeltessenek és fordítottassanak céljokra, ezekre is kiterjesztetvén.“

Ez a locus nem csak, hogy a jóváhagyást nem írja elő, de, mert az előbbiekben kifejezett főfelügyeleti jognak a protestánsok alapítványaira való kiterjesztéséről intézkedik, az előbbiek pedig a király apostoli jogaira hivatkoztak, arra a következtetésre jogosít fel, hogy, a mint ez utolsó törvényhely csak a két protestáns vallás céljait szolgáló alapítványokra, úgy az előbbiek csak katolikus jellegű alapítványokra vonatkoznak, hogy tehát az idézett forráshelyekben még a király főfelügyeleti és ellenőrzési joga is csak a katolikus, református és ágostai alapítványokra vonatkozólag s nem minden alapítványra nézve van kimondva.

Ugyane törvénycikk 12-ik szakasza meg a jogi személy elméletet czáfolja meg, midőn világosan utal arra, hogy a bevett vallások, illetve egyházak alapítványainak tulajdonosai a katolikusok, az evangélikusok, a reformátusok, tehát nem az illető alapítvány, mint önálló személy („... a katolikusok alapítványai a katolikusok, az evangélikusoké pedig az evangélikusok javára fordítottassanak“).

Az ugyancsak nem idézett ugyanazon évi XXVII. törvénycikk a görög nem egyesült egyház alapítványaira tartja fenn Ő felsége már korábban gyakorolt jogait. Ez sem érinti az alapítvány keletkezésének kérdését.

Az erdélyi 1791. évi LIV. törvénycikk is csak a Felség felügyeleti jogát biztosítja.

Az 1894. évi XVI. törvénycikk intézkedését már ismertettem. Ez előírja, hogy, ha örökösül vagy hagyományosul alapítvány és pedig létező vagy létesítendő alapítvány van érdekelve, a felügyelő hatóság a tárgyalás napjáról értesíttessék. Bizonyára az alapítvány érdekeinek védelmére gondolt a törvényhozás s nem arra, hogy az alapítvány létesítésénél az államnak okvetlenül közre kell működnie. Sőt nincs ok arra sem, hogy e felügyelő hatóság alatt csak az alapítványi ügy-igazgatóságot értsük. Ellenkezőleg minden hatóság, mely a felügyeletre hivatva van, értendő, tehát a közjogi jelleggel bíró erdélyi katolikus Status is.

A vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. törvénycikk 20. §-a szerint: az illetékes miniszternek joga van a jövőben törvényesen elismerendő felekezetek vagyonára, a náluk létező alapítványokra és vagyonkezelésükre felügyeletet gyakorolni, különösen őrködni a fölött, hogy az ily vagyont s alapítványokat el ne idegenítsék, ne csorbítsák, vagy azok a kezelés rosszassága miatt veszendőbe ne menjenek és hogy valósággal egyházi s a törvényben megengedett oktatási, nevelési vagy jótékonyági célokra fordítottassanak, valamint hogy az alapítványokat az alapítók akaratára értelmében használják fel.

Ez sem bizonyít a jóváhagyás szükségessége mellett.

Ezek után felesleges azon törvények elemzésébe bocsájtkozni, amelyekkel a kormány azt kívánta bizonyítani, hogy a felsorolt, Unio előtti törvények, az Unio után az erdélyi részekben is kötelezők. Legfeljebb arra mutathatók rá, hogy a kormány akkor, midőn e célból a Leopoldi diplomára is hivatkozott, kronologiai hibát követett el, lévén ez a diploma korábbi keletű, mint az 1715., 1723., 1790. évi idézett törvények.

Maguk az idézett törvények nem nyújtván támpontot a kormány követelésére, az azokból a jóváhagyás szükségességére vont következtetések is önkényesek.

Az alapítványi ügy-igazgatóság felfolyamodásában utal még az 1724. évi december 3-án kibocsátott királyi rendelet intézkedéseire. De ezzel is csak a királyi felügyeleti jog bizonyítható. E leírásban intézkedett ugyanis az uralkodó, hogy a helytartótanács kebeléből az alapítványok feletti felügyelet gyakorlására alakított állandó bizottság az egyházi s egyéb célú alapítványokat megvizsgálja.

A többi még ezen igazgatóság által felemlített jogforrások, nevezetesen az 1729: XXI., az 1868: XXXVIII. (a népoktatási törvény) és az 1883: XXX. törvenycikk (48. §) szintén csak a főfelügyeleti és ellenőrzési jogot biztosítják.

A magyarországi helytartótanács 1804. évi 14151. szám alatt kibocsátott rendelete, mely állítólag előírta volna az alapítólevelek jóváhagyás végetti felterjesztését, minálunk hatályal nem bírt s mert az Unioról szóló törvény az erdélyi egyházakat önkormányzati jogaikban megtartotta, az a rendelet az Unio után se léphetett itt fogamatba. Nem léphetett a Statussal szemben ezért sem, mert, a mint mindjárt látni fogjuk, az 1867. évi augusztus 19-iki királyi leírát értelmében a Status a kormányshoz kebelében fennállott Catholica Commissio hatáskörébe lépett, annak az országos s egyszersmind katolikus jellegű hatóságnak hatáskörébe, a melyhez a katolikus egyházi, iskolai, nevelési s jótékonsági alapítványok felügyelete is tartozott s a mely hatáskörrel szemben Ő felsége pusztán legfőbb kegyúri és főfelügyeleti jogát kívánta csorbíthatatlanul fentartani, a mi hogy nem involválta az alapítványok jóváhagyását, az eddigiekben láttuk.

Utolsó érv a jóváhagyás szükségessége mellett a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete.

Ez a munkálat tényleg anélkül, hogy az alapítvány személyiségét a Lukács György-féle alapítványi törvénytervezethez¹ hasonlóan, kifejezetten kodifikálná, 67-ik szakaszában az alapítvány létrejöttéhez az alapítóügyleten kívül a hatóság jóváhagyását is megkívánja² anélkül, hogy a hatóságot közelebbről megjelölné. Az Indokolásból tudjuk meg, hogy a hatóság közelebbi megjelölését az alapítványi közjog körébe tartozónak tekintti s annak megjelölésétől ez okból tartózkodott.³

¹ Ez a tervezet 1. szakaszában az alapítvány jogi személyiségét kimondja: „Az alapítvány azon, önálló jogi személykép szereplő vagy, amely az állam által közérdekűnek elismert célra olyképen van rendelve, hogy a vagyontörzsállagának csonkíthatatlansága állandóan biztosítva lévén, e vagyonnak használata vagy hozadéka a célra állandóan szolgálhatja“.

² A tervezet 67. szakasza: Az alapítvány létrejöttéhez az alapítóügyleten kívül a hatóság jóváhagyása szükséges.

³ Indokolás I. 123—125. l.

A Tervezet szerint tehát az alapítvány létrejöttéhez az alapító ügylet és az illetékes hatóság jóváhagyása kívántatik.

Az Indokolás a maga igazolására felhossa a jogbiztonság szempontját, mely megkívánja, hogy az alapítvány magánjogi létrejövetele olyan határozott tényhez köthessék, amely az alapítvány önálló személylyé alakulásának kezdetére nézve minden kétséget kizár és azután a közérdeket, mely a hatósági befolyás biztosítását szükségessé teszi.

Hivatkozik a német polgári törvénykönyv 80. §-ára, az azt megelőző partikuláris jogokra, főleg a porosz Landrechtre s az osztrák politikai szabályokra, melyek szerint a tervezethez hasonlóan, az alapítvány létrejöttének elengedhetlen eleme a jóváhagyás.

Amde a Tervezet a jelen jogállapotra nem lehet irányadó: először, mert csak javaslat; másodsor, mert e tekintetben nem már is kifejldött szokásjogot, hanem egészen új gondolatot kodifikál.

Különben a Főelöadmány maga is eltért már ezen állásponttól, amennyiben a XVIII. elvi kérdés megoldásában kijelenti:

„Az az intézkedés, mely szerint az alapító ügylet perfekciójához és így a jogképes alapítvány létrejöttéhez általában hatósági jóváhagyás szükséges, elejtendő s e helyett más megfelelő perfcizáló mozzanat keresendő“.¹

A XIX. elvi kérdés megoldásában pedig e perfcizáló mozzanatot a beállítandó alapítványi könyvbe való bejegyzés előírásában találja meg,² ami teljesen elegendő is. Az államhatalom, kellő nyilvántartás mellett, a közérdek védelmét utólagos beavatkozással is megvalósíthatja.

A múlt év december 10-én elfogadott Schweizerisches Zivilgesetzbuch 52. §-a szerint az egyesületek és alapítványok jogi személyiséget a nyilvankönyvbe bevezetés útján nyernek. Tehát semmi jóváhagyásra sincs magánjogi szempontból szükség. Az egyházi és családi alapítványoknál pedig még ez a bejegyzés sem kívántatik meg.³

A jogtalan és erkölcstelen célú személykapcsolatok s intézetek és per analogiam: alapítványokra egyszerűen kijelenti, hogy a személyiséget nem szerezhetik meg.⁴

A felügyelet tekintetében pedig a cenzalizáció elvétől eltérően annak a közjogi testületnek (Gemeinwesen) inspekcióját iktatja törvénybe, amelyhez az alapítvány céljánál fogva tartozik (Bund, Kanton, Gemeinde).⁵

Méltó intézkedés a Szövetség alkotmányos, szabadságszerető szelleméhez!

Végül még az erdélyi római katolikus Status alapítványi autonomiáját kell röviden érintenem annyival inkább, mert, amint a marosvásárhelyi királyi Tábla előbb ismertetett indokolásából kitűnik s e tekintetben pongyolábban ugyanezt vallja a kormány s az alapítványi ügy-igazgatóság is, az állami, kormányhatósági jóváhagyás követelése az autonomia semminemű sérelmét *nem* foglalja magában.

¹ Főelöadmány I. 164. l.

² Főelöadmány I. 167. l.

³ Keiner Eintragung bedürfen . . . die kirchlichen Stiftungen und die Familienstiftungen. Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907. §. 52.

⁴ Personenverbindungen und Anstalten zu unsittlichen oder widerrechtlichen Zwecken können das Recht der Persönlichkeit nicht erlangen. §. 52.

⁵ Die Stiftungen stehen unter der Aufsicht des Gemeinwesens (Bund, Kanton, Gememide), dem sie nach ihrer Bestimmung angehören. §. 84.

Az erdélyi fejedelemség igen érdekes egyházpolitikát követett. Mikor a protestántizmus elismerése elől ki nem térhetett, a katolikuson kívül a három protestáns vallást is recepiálta s a recepczióknak sajátos erdélyi joghatásainál fogva *államvallássá tette mind a négy vallást*. A politikai jogképességet e recepták valamelyikéhez való tartozáshoz kötötte, mindenkinek önkormányzatot biztosított nemcsak, de alapjaiban *ezen önkormányzatot szervezte is*. Az Approbaták I. r. I. cím 3-ik cikkelyében ugyanakkor, mikor az egyházak belügyeinek önálló igazgatását kodifikálja, az igazgatás körébe tartozó ügyeket két nagy csoportra, tisztán egyházi és a „hallgatókkal és külső rendekkel közös” ügyekre osztva rendeli, hogy, míg az előbbi ügyekben a generális szinodusok, addig ez utóbbiakban az egyháziak és világiak közös gyűlekezetükben csakis együttesen rendelkezhetnek.

Ez alkalommal e megkülönböztetés és rendelkezés nagy horderejét nem fejtém ki, az az autonomia részletes tárgyalására tartozik, rámutatok azonban arra, hogy, bár az alapítványokról kifejezetten nem szól, úgy az egyházi, mint a tanítási, nevelési, jótékonyági alapítványok ügyeinek intézését a receptáknak biztosította, mert az egyházaknak saját céljaik munkálásában szabadságot biztosítván, arra is hatalmat adott, hogy a céljaik elérésére szükséges anyagi eszközöket előteremthessék. Ez csak önmegadóztatás vagy önkényes adományok elfogadása útján történhetett. Az alapítvány pedig az önkényes adományok körébe tartozik.

Egyébiránt az alapítványokról az erdélyi országgyűlési emlékek 21. kötetében (tehát a XVII. század végéig) sehol országgyűlési végzést nem találtam. A jogi személy fogalmát pedig még csak keresni is felesleges lett volna.

E tény magyarázata bizonyára nem az, hogy Erdélyben a fejedelemség korában az adományozás alapítványszerű módja ki lett volna zárva, hanem az, hogy *az alapítványi ügy akkor még szoros kapcsolatban levén a vallással, az a különben is közjogi jelleggel, államjogi intézmény jellegével bíró egyházak autonomikus életében bonyolított le*.

Ama nagy államjogi és társadalmi átalakulás korában, mely a recepták autonomiáját megerősítő Lipót-féle diplomához¹ fűződik, az eddig elnyomott s kisebbségben levő katolikus egyház restaurációja is kezdetét veszi. A Habsburgok egyháztámogató tevékenysége nyilatkozik meg a különböző anyagi adományokban s ezek közt a jelenleg is létező katolikus alapok, a vallás, terézvári, tanulmányi, ösztöndíjalap alapítványszerű létesítésében is.²

Mivel ezek csupa királyi alapítványok (ha eredetileg részben egyházi vagyonból is tétettek), a jóváhagyás kérdése nem merülhetett fel és mert kezelésükre Mária Terézia a kormányzék kebelében külön szervezetet is állított be, nevezetesen 1767-ben a Catholica Commissiot, ez organizáció mellett a katolikus egyház alapítványi autonomiájára sem voltak ezen alapítások semmiféle befolyással, ha csak azzal nem, hogy kezelésük nem a Statusra, hanem kormányhatóságra bízván, az autonomián ezzel csorba ejtetett.

¹ A diploma I. pontja. Die wichtigsten Verfassungsgrundgesetze des Grossfürstenthums Siebenbürgen, Herrmannstadt 1861, 76. ff.

² Az alapok történetét lásd: A volt erdélyi kir. főkormányzék kebelében fennállott kat. bizottság hatásköréről cz. Gyfvárt 1876-ban megjelent művet, 10—26. l.

A katolikus Status autonomiájának sérelmét látta abban még inkább, hogy lassanként ez a Catholica Commissio, az 1775 óta „*commissio in publico-ecclesiasticis*“, mely egy ideig *in ecclesiasticis*, *litterariis*, *fundationalibus* szakosztályokban működött, úgyszólván feleslegessé tette a Status országos működését, az összes egyházi és iskolai és alapítványi ügyek intézését, a püspöki ordinariatust szorosan illető ügyek, a püspökjelölés és községi ügyek kivételével, magához ragadván.

A Status alig tehetett egyebet, mint politikai rendjeink, a gravaminális politika sokáig eredménytelen útjára lépett. Kérte a gravámenek orvoslását.

Többszöri kérésének eredménye az lett, hogy az 1791. évi országgyűlés szeptember 5-én két articulust alkotott, melyek közül az egyikben azt kéri, hogy, miként a többi felekezetek is az Approbaták régi törvényes erejénél fogva szabadon gyakorolják a vallásügyi igazgatást, úgy ezen régi törvény alapján a katolikusok is kezelhessék egyházi, iskolai és kegyes alapítványi ügyeiket, míg a másikban a korábban elvett javak visszaadását szorgalmazták.

Az 1792 május 26-án kelt királyi leirat szerint:

„megengedettett, hogy az esetben, ha a Felső a majdan kidolgozandó eljárási módozatokat jóváhagyta, a katolikusok, a püspök joghatóságának épségben tartása mellett, egyházi, *alapítványi* és iskolai ügyeiket, a király legfelsőbb főfelügyelete alatt, a gyakorlatban levő felségjogok megóvása mellett, a többi felekezetek consistoriumának mintájára, külön tárgyalják stb.“

A rendek propozíciója bizonyítja, hogy az Approbaták fent ismertetett rendelkezésében az alapítványi ügy önálló intézése is befoglaltatott, az összes egyházak beleértették.

A királyi leiratról pedig látszik, hogy ezt a felfogást a Felső is honorálta, pusztán a főfelügyeleti jogot s a püspöki jogkört tartotta szükségesnek hangsúlyozni.

De a rendek állásfoglalása s a királyi leirat daczára a Gubernium Catholica Commissioja továbbra is fenmaradt s intézte azt az alapítványi adminisztrációt is, amelyre a katolicizmus joga elvileg elismertett.

Az 1848. évi XX. törvénycikk hatása alatt tartott Statusgyűlés kérelmezte, hogy saját egyházi, iskolai és *alapítványi* ügyeinek igazgatását, melyet a Catholica Commissio intézett, jövőre ne a felelős kormány, hanem az autonomia láthassa el.

A bekövetkezett politikai zavarokban felterjesztésükre még választ sem kaptak.

1850-ben a Catholica Commissio ügykörét a császári és királyi helytartóság vette át, míg 1861-ben a Commissio újlag felállított.

A kormányzéknek, majd a helyibe szervezett rövid életű királyi biztosságnak megszűntével (1869 május 1) e bizottság is megszűnt. Ekkor az államhatalom a Commissio hatáskörét, a katolikusok állhatatos kérésének figyelembevételével, a katolikusoknak és pedig egyelőre az Ideiglenes biztosságnak, majd a Statusgyűlés és Igazgatótanácsnak engedte át.

A statusgyűlésnek újabb folyamodására ugyanis Ő felsége 1867 augusztus 19-én kelt legfelsőbb elhatározásával megengedte, hogy a Catholica Commissio megszűntetve, az addig *annak hatásköréhez tartozott ügyek*, — tehát az *alapítványi ügyek* is, — a statusgyűlésnek s az *annak kebeléből választandó bizottmánynak befolyásával kezelhessenek és intéztessenek*.

Az 1868: XLIII. törvénycikk, mely az Unio részletes szabályozásáról szól, az autonómiát is megerősítette. (14. §).

A jelenleg is működő Igazgatótanács 1873-ban állíttatott fel s azóta a statusgyűlés állandó végrehajtó szerve s egyszersmind bizonyos ügyekben *saját jogon* kormányzóhatósága az erdélyi katolikus autonom egyháznak s mint ilyen, az alapítványi ügyeket is, a Felső fegfőbb felügyelete alatt, önállóan intézi.

Mivel jogrendünkben az alapítványi jog a maga teljességében kimerítően sem közjogi, sem magánjogi szempontból — e szempontból még kevésbé, — nincsen kodifikálva, egész természetes, hogy az autonómia sem látta szükségesnek e tekintetben jogait szabatosan s kimerítően körülírni s azon útasításban, melyet az 1873. évi statusgyűlés adott az Igazgatótanácsnak, csak az alapítványokat kezelő alsóbb autonómikus tagozatok feletti felügyeletet rendezi s az alapítványok adományozását szabályozza.

Hogy a Statusnak, tehát az egész autonom egyháznak joga van alapítványi ügyeit önállóan intézni, azt az Approbaták, a Lipót-féle diploma, az 1792. évi május 26-iki királyi leirat, az 1867 augusztus 19-iki legfelsőbb elhatározás, az 1868. évi XLIII. törvénycikk s a középiskolákra vonatkozóan s így a középiskolai alapítványokra vonatkozóan is korábban gyakorolt jogait megerősítő 1883. évi XXX. törvénycikkben biztosítva látván, újabb biztosítékokra eddig nem gondolt.

Már most, ha mindennek daczára az államkormány s a bíróságok is azt állítják, hogy az alapítványok kormányhatósági jóváhagyása *az alapítvány létrejöttének e jóváhagyástól függővé tétele* az önkormányzatot nem érinti, mivel, — amint a marosvásárhelyi Tábla kijelenti, — az alapítvány jogi léte befolyással bíró mozzanatok az autonómikus felügyelet és kezelésre relevans tényektől elválasztandók, ezen álláspontnak helytelensége minden kétségen felül áll.

Mert mit jelent a jóváhagyás? Azt, hogy a jóváhagyó hatóság szabja meg, minő alapítványt és minő feltételek mellett szabad elfogadni.

Ez pedig semmi egyéb, mint az *autonomia lényegéhez tartozó elfogadási jognak, amelyet a kormány kifejezetten sérteni nem is akart, a Statusról az államkormányra való átvitele, e jognak valóságos expropriációja.*

E jogosítvány nélkül pedig az alapítványi ügy önálló intézése képzelhetetlen.

Értekezésemet azzal fejezem be, hogy, ha jelenlegi politikai viszonyaink között talán felesleges is az önkormányzat ilyen vehemens védelmezése, mindazoknak, kiket hivatásuk a *társadalmi szabadság intézményeinek* szolgálatába állított, lelkiismeretbeli kötelességük e jogokat teljes készséggel védelmezni annyival inkább, mert, amint a történelem bizonyítja, szűkebb hazánkban az autonómia sorsa szorosan összefüggött a nemzet alkotmányos intézményeivel, *mert az autonómia a nemzet szabadságának is egy darabja s azt hiven fentartani és fejleszteni hazafiúi kötelesség!*

Bochkor Mihály.